

Lukács György Kossuth-díjas akadémikus előadása

Elhangzott az egyetemi és főiskolai békebizottságok elnökeinek és titkárainak értekezletén
1955. szeptember 16-án

Tisztelt Értekezlet!

Kedves Barátaim!

Ez a mai értekezletünk, legalábbis remélem, ahogy a békemozgalom munkájában épp az értelmiség terén nagyon jó kezdeményezés volt a kongresszus idején tartott értelmiségi összejövetel, úgy a mai összejövetelünk is egy munkaértekezlet lesz, amelynek a legfontosabb feladatait az elvtársak természetesen majd a délutáni konkrét megbeszélésen fogják megszabni. Mindazonáltal én azt hiszem, hogy a mostani helyzetben a helsinki kongresszus óta olyan nagy változások állottak be, hogy talán nem is célszerűtlen mielőtt konkrét feladatainkra áttérünk, ezzel a kérdéssel röviden foglalkozni, természetesen úgy, hogy én egy ilyen értekezletnél magától értetődőnek tartom, hogy mindenki figyelemmel kísérte az újságokból és a folyóiratokból a tényeket. Én a tények elemzésébe csak annyiban akarok belemenni, amennyiben azok a legszorosabb összefüggésben állanak azokkal a konkrét feladatokkal, amelyek az egyetemi békemozgalommal kapcsolatban megoldandók.

Ismétlem, a genfi értekezlet tartalmát, visszhangját tudottnak véve, azt mondhatom, hogy a mi békemozgalomunkban és nemcsak nálunk, hanem a nemzetközi békemozgalomban is két ellentétes, egyaránt helytelen felfogás van elterjedve, - ezzel nézzünk szembe, annak ellenére, hogy a sajtóban és esetleg még az értekezleteken sem nyilvánul meg hangosan.

Az egyik helytelen felfogás az, hogy Genf tulajdonképpen már bevezetett minket a béke periódusába, ahogy mondani szokták: benn vagyunk az egyenesben és a békemozgalom számára már nincs komoly tennivaló, miért harcoljunk a békéért, amikor tulajdonképpen itt van már a béke. A másik ellentétes és ugyanilyen helytelen véglát képviselői kb. azt mondják: Ez az egész Genf pusztán kutyakomédia, az amerikaiak egy komédiát játszanak itt, végeredményében ők a háborúra felkészülnek. Aki a mai Szabad Népből olvasta a londoni megbeszélésekről szóló dolgokat, az láthatja, hogy, - mint mindegyik felfogásban van valami igazság, - az amerikaiak a felfegy-

verzést nem adták még fel. Erről még részletesebben fogok beszélni, valami részletigazság van benne, ellenben súlyosan vétenénk a tények és az egész nemzetközi helyzet szignaturája ellen, ha belemennénk abba, hogy Genf megmutatta, hogy az ilyen megbeszélések üres fecsegések s nem érnek semmit.

Tehát nekünk tisztában kell lennünk azzal, hogy sem túl optimisztikus, sem túl pesszimisztikus szempontoktól nem szabad a békemozgalom jelentőségét a mai helyzetben alábecsülnünk. Ebben a tekintetben hivatkozhatom elnökünknek, Joliot-Curienak a nyilatkozatára, aki igenis Genfet úgy értékelte, hogy itt egy lépés történt előre, azonban a békemozgalomnak a tömegmozgósításban még messzebbre kell mennie, mint ameddig eddig ment, hogy a Genfben elért eredményeket biztosítani tudjuk, hogy a béke biztosításának továbbfejlődését tudjuk elérni.

Nézzük meg most már, - nem részleteiben, - a nemzetközi helyzetnek és főleg a békemozgalommal illetően a genfi helyzetnek és a Genf után kifejlődött helyzetnek a legfontosabb szignaturáit. Nincs kétség aziránt, hogy a genfi értekezlet az atomháborúval való fenyegetés csődjéből származott. Az atomháborúval való fenyegetés komoly ideológiai mozgósító eszköze volt az Egyesült Államoknak addig, amíg az atom-monopólium fennállott. Az atom-monopólium megrendülése, sőt azt lehet mondani megsemmisülése után új helyzet adódott, amely új helyzetnek talán a legvilágosabb szignaturája, amelyről önök Helsinkivel kapcsolatban bizonyára sokat beszéltek, Bertrand Russelnek új álláspontja. Bertrand Russel, mint mindnyájan tudjuk három-négy évvel ezelőtt még a sajtóban a legádázabb háborús uszítók közé tartozott, aki azt mondta, nem baj, ha a félvilág el is pusztul, csak a nyugati, az amerikai életformának a győzelmét biztosíthassák. A kiváló filozófus gondolkodásában ez az amerikai atom-monopóliumnak a visszatükröződése volt. Amikor megszűnt az amerikai atom-monopólium, akkor ugyanaz a Bertrand Russel rendkívül fontos levélben fordult a helsinki konferenciához, amely levél eltekintve attól, hogy proposícióiban mi a helyes és mi a nem helyes, határozott álláspontot foglalt el az atomháború, mint a világ civilizációjának megsemmisítésével fenyegető dolog ellen. Azt hiszem tudják azt is, hogy a nemrég elhunyt nagy fizikussal, Einsteinnel együtt ő egy kiáltványban is fordult a világ közvéleményéhez és mint nemrég amerikai lapot olvastam, - nagyon érdekes módon Russel nyilatkozatot tett, amelyben sajnálatát fejezte ki afelett, hogy ezt a felhívást csak két kommunista tudós: Joliot-Curie és Infeld irták alá, és, hogy szükséges lett volna, hogy ebből a táborból még többen írják alá.

Ezt, mint az idők jelét említem, mint a visszatükröződését annak, hogy az atomháború csődje az egyik legfontosabb alapja a genfi konferencia létrejöttének és sikerének.

Vannak ebben a tekintetben még más igen érdekes ilyen nyilatkozatok, pl. Oppenheimer professzornak a nyilatkozata, aki annakidején, - mint tudják, - az atomkutatás feje volt és akit azután eltávolítottak azért, mert ő, - ebben a tekintetben sokkal korábban, mint Bertrand Russel, - ellene volt a hidrogénbomba előállításának és a vele való kísérletezésnek. Ez az Oppenheimer professzor egy nagyon

plasztikus képpel fejezte ki azt, hogyan áll tulajdonképpen katonailag a világhelyzet. Azt mondotta, hogy a két világhatalmat, az atomfegyverek birtokában lévő Egyesült Államokat és a Szovjetuniót úgy kell elképzelni, mint skorpiókat, amelyeket egy üvegbe zártak. Ezek, hogyha harcolnak egymással, csak kölcsönösen tönkreteszik egymást, más eredményt nem érhetnek el. Ugyanide tartozik az is, amit szintén az amerikai sajtó közöl, hogy a koreai háború uszító táboraoka, Mc.Arthur, akit miné tudják, Truman kénytelen volt leváltani azért, mert világháborút akart kirobbantani Koreában az atombomba alkalmazásával, kijelentette egy a kormányhoz intézett beadványában, hogy az atomháborút nem lehet megnyerni, az atomháborúban csak mindkettőnek el lehet pusztulni.

Mindebből mi következik megint? És én nagyon hasznosnak és fontosnak tartom, hogy ebben a kérdésben lehetőleg amerikai véleményeket idézzünk és ne azt mondjuk, amit mi gondolunk, mert hogy mi nem akarunk atomháborút a Szovjetunióval az élünkön, az egészen világos s erről ebben a körben nem kell beszélni. A Szabad Nép körülbelül egy héttel ezelőtt egy rendkívül érdekes cikket közölt, Walter Lippman amerikai publicistának a cikkét, amelyben Lippman, aki szintén a háborús uszítók és az amerikai imperialista politika egyik legtekintélyesebb képviselője volt a sajtóban, azt mondja, hogy a háború lehetetlensége, ennek a lehetetlenségnek a belátása az amerikai kormányzat részéről, teremtette meg Genfét és most már ennek a konzekvenciáit kellene levonni a Genf utáni korszakban. Lippman, - amivel később majd kicsit részletesebben is fogok foglalkozni, - ebben a tekintetben hirtelen konzekvensnek ítéli meg az amerikai kormány álláspontját, de hangsúlyozza éppen ezért, hogy a világhelyzet a katonai egyensúly kérdését jelenti, amelyben egzisztenciájának veszélyeztetése nélkül egyik fél sem bocsátkozhat háborúba. Ennélfogva nincs más reális kivezető út a mai helyzetből, mint a béke. Az atom-diplomácia összeomlott, a hidegháborúnak ez az alapvető érvelése semmissé vált. Ez egy óriási lépés előre.

A mi egész békemozgalmunk lelépne a realitás talajáról, ha ezt a nagy lépést nem ismerné el és ennek összes ideológiai következményeit ne igyekeznék a legszélcsébb tömegek közkinccsévé tenni. A kérdés most csak az: véglegesnek tekinthető-e ez a lépés, vagyis kiküszöböltnék tekinthetjük-e mindörökké a háborút? Én azt hiszem, hogy amíg imperialistákkal állunk szemben, addig egy ilyen szót, mint a béke végleges biztosítását kimondani nem lehet. Nem lehetne és nem volna szabad még akkor sem, hogy ha egy bizonyos átmeneti állapot nem három hónapig, hanem három évig, sőt tiz évig tartana is.

Anélkül, hogy most ennek a kérdésnek a jelentőségét tulbecsülném, csak egy dologra szeretném az önök figyelmét felhívni, ami a nyugat-európai és az amerikai sajtó jelenlegi ugynevezett katonai szakcikkiróinál igen nagy szerepet játszik. Teljes mértékben érvényesült az az álláspont, hogy az atomháborúval való fenyegetés, az atomháború mindkét félnek a tönkrementelét jelenti, ebben a tekintetben Oppenheimer professzor álláspontja Nyugaton azt lehetne mondani közkinccsé vált. Ellenben felmerült egy új kérdés, amelyről ma ezek az ugynevezett szakértők rendkívül szenvedélyesen vitatkoznak és ez ugynevezett taktikai atomfegyvereknek a kérdése, olyan ágyuknak a kérdése,

amelyekkel kisebb méretű atombombákat lehet katonai egységek alkalmazni és nagyon nagy vita folyik mindenfelé abban az irányban, hogy vajjon ha a nagy atombombázás kiküszöbölődik is, a taktikai atomfegyverek nem fogják-e az Amerika vezetése alatt álló koalíció katonai fölényét biztosítani a Szovjetunióval szemben. Ettől az érveléstől nem kell különösen megijednünk, mert hiszen a dolog egyelőre még csak a tervezgetés stádiumában van, azonkívül tudjuk azt, hogy milyen feleletet adott a Szovjetunió az atombombára, milyen feleletet adott a nitrogén-bombára, nem kétkedem, hogy bizonyos idő múlva megjön a felelet erre is. Én ezt csak szimptomának akarom felhozni arra, hogy dialektikusan kell felfogni a helyzetet: egyrészt nagy előrelépést kell látnunk abban, hogy az atom- és a hidrogénháború kérdése lekerült a napirendről és, hogy a katonai egyensúly kérdését az amerikaiak elismerik, másrészt azonban, hogy ez az elismerés soha nem lesz egy végérvényes elismerés s mindig fognak kísérletezések folyni abban az irányban, hogyan lehetne ezt az egyensúlyt az ő javukra megbontani és nem kétségs, ha Amerikának az volna a véleménye, hogy rizikó nélkül megindíthatja a háborút a Szovjetunió ellen, akkor ezt meg is tenné.

A béke híveinek tehát tudniuk kell, hogy hol vannak ezek a veszélyek, hogy a háború hívei a visszavonulás ellenére még mindig tartalékokat keresnek, hogy a háborúról való lemondás semmiesetre sem tekinthető véglegesnek.

Noha teljesen az atomháború és az atomdiplomácia ilyen összeomlása áll az érdeklődésnek, a vitatkozásnak a homlokterében, nem szabad elfelejtenünk azt, hogy Genf létrejöttének és a genfi meg egyezés funkcionálásának a kérdését nem lehet kizárólag az atomháborúra visszavezetni, hanem itt, ezzel párhuzamosan, ezzel a legszorosabb összefüggésben szerepel egy másik mozzanat és ez a hidegháború, az ideológiai háború, az idegháború általános összeomlása. Azt hiszem nem kell részleteznem, hogy miért van ma és volt a mostanít megelőző időben mulhatatlanul szükség a hidegháborúra. Azért, mert egy új háborút az első két világháború tapasztalatai után nem lehet többé olyan meglepetésszerűen kirobbantani, ahogy az 1914-es háborút annakidején kirobbantották, nem lehet egy új háborút megindítani anélkül, hogy a háborúban résztvevő népesség milliói, akiknél a hinterland embereivel szemben ugyanazok a kötelezettségek állnak fenn, mint a front embereivel szemben, ahol a front és a hinterland között az az éles elválasztó vonal, amely a régi háborúban volt, mindjobban megszűnt, ismétlem háborút indítani a népesség millióinak erre való előkészítése nélkül lehetetlen.

Most már azt lehetne mondani, hogy 1946 óta, Churchill fultoni beszéde óta szakadatlanul folyik ez az előkészítés abban a formában, hogy a nyugati civilizáció összeomlását kell minden nap, kell napról-napra félteni attól a támadástól, amelyre a Szovjetunió és szövetségesei, az ugynevezett csatlós államok készülnek a nyugati civilizáció ellen; s hogy ez a dolog még fokozódott a kínai forradalom győzelme óta, ezt nem kell önöknek részletesebben kifejteni.

Ez a hidegháboru teremtette meg azt a feszült, azt a háborus atmoszférát, amelyben az atombomba és az atombombával való fenyegetés uralkodhatott.

Most már mi az utolsó éveknek a tapasztalata? Az egyik az, hogy Európában úgy járt a hidegháboru propagandája, mint az a bizonyos fiú, aki folyton kiabált, hogy jön a farkas, jön a farkas és miután tizszer-tizenöt-ször kiabált, többé senkisésem hiszi el neki ezt a mesét. A nyugati államok szövetségét és felfegyverzését azzal az érveléssel támogatták, hogy szükség van erre a Szovjetunió esetleges támadása ellen. Nem gondoltak azonban arra, hogy a francia és az angol közvéleménynek mégis van annyi esze, hogy gondolkozzék és azt mondja: ha nekünk ma nincs hadseregünk és 5-6-10 év kell ahhoz, hogy egy megfelelő hadsereget állítsunk fel, amely katonai egyensúlyt teremt a Szovjetunióval, akkor miért nem támad a Szovjetunió abban az időben, amikor nekünk nincs hadseregünk. És hiába beszélt a hidegháboru, a Szovjetunió, mint tudjuk, nem támadott és nem támadott. És ezért például tavaly a hidegháborunak és az új háborunak egyik fő uszítója, a francia Raymond Aron egy cikkében kétségbeesetten azt mondta, hogy a francia értelmiség meg van bolondulva, nem lehet neki bebeszélni, hogy a Szovjetunió fenyegeti a francia kulturát, ellenben szakadatlanul retteg attól, hogy a németek meg fogják támadni Franciaországot. Ez természetesen csak egy hang a sok közül és ennek a hangulatnak az elterjedése jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy ne lehessen a háborus hangulatot tovább fenntartani s hogy az atomegyensúly helyreállítása mélyen visszahatott az egész hidegháborus ideológia rovására.

De a hidegháborus ideológia összeomlásának van még egy oka. Ez az ok abban rejlik, hogy a hidegháboru átmehet a melegháboruba. És most már, hogy Amerikáról beszéljek, természetesen Amerikában nagyszámu, - hogy irodalmilag fejezzem ki magam, - Babbit van, aki a klubban, vagy máshol rendkívül szívesen beszél az amerikai életformáról, az amerikai expanzióról, a totalitarius államok megsemmisítéséről és így tovább, csak egy dolog nem tetszik neki, ha ebben a kérdésben neki vagy a fiának, vagy a testvérének a vérének kellene hullatnia az amerikai életforma győzelméért. Ne feledjük el, hogy az Egyesült Államok területén a déli és az északi államok harca óta, vagyis száz év óta még nem állt ki az amerikai nép háborus megpróbáltatásokat, a megtámadottságot nem ismeri, nem ismeri a légitombázás formájában sem. Most már mindig világosabban felmerül egy háboru esetén Amerika bombázásának a kérdése. Azt hiszem önök is olvastak mindenféle olyan kísérletről, hogy hogyan lehet védekezni az atombomba ellen, amely kísérletek természetesen a hozzáértők számára teljes csóddal végződtek, mert mindenki belátja, hogy ha az amerikai radar tudja is mondjuk egy-két órával előre jelezni, hogy mondjuk NewYorkot repülők fogják megtámadni, világos, hogy NewYorknak a kiürítése, a newyorki lakosság biztonságba helyezése a legminimálisabb időt számításba véve 3 vagy 10 napot venne igénybe és ennek a két-három órával való előzetes figyelmeztetésnek gyakorlatilag semmi jelentősége nincs.

Ellenben van a kérdésnek egy másik oldala. Az, hogy az amerikai nép a koreai háboruban tanulta meg tulajdonképen, hogy mi a háboru.

Nevetségesnek hangzik, de számos statisztikából ismerjük, hogy a második világháborúban az amerikaiak vesztesége halottakban és sebesültekben kisebb volt, mint ami autószerencsétlenségekben évenként normálisan szokott történni. Ezzel ellentétben egészen más képet adott a koreai háború és amikor az amerikai népesség először tapasztalta azt, hogy férjeik, gyermekeik eleshetnek, fogságba eshetnek tömegesen, egy egészen más hangulat alakult ki és talán szabad ennek bizonyítékaul felhoznunk azt, hogy amikor az indokínai háború folyt, amikor Dien Bien Phu ostrom alatt állt, az amerikai militarista körök beavatkozást, sőt atombeavatkozást szerettek volna. Nem lehetett keresztül vinni ezt azért, mert az amerikai közvélemény Korea hatása alatt annyira ellene volt annak, hogy fiuk, a boys megint háborúba menjen, hogy az igen reakciós, igen háboruspárti republikánus párt, amely akkor 1954-ben választások előtt állt, és mint tudják, ebben a választásban visszaesésben is volt része, nem merte Dien Bien Phu megsegítését megkockáztatni, mert tudta, hogy ez a választásban megsemmisítő vereséget eredményezne.

Ez a hangulat, amely a nyugati szövetség valamennyi államában el van terjedve, hat a hidegháború megszüntetésére, erősíti azt a hangulatot, amely az atomegyensúlyból létrejön és azt hiszem világos - és itt nem kell a részletekbe belemennünk, - abban, hogy ez a hangulat ilyen mértékben létrejött, rendkívül nagy része van a békemozgalomnak, a békemozgalom nagy akcióinak, az 500-600-700 milliós aláírásoknak a háború és az atombomba ellen. És nem kétséges, hogy a békemozgalomnak ebben a tekintetben folytatnia kell a maga munkáját, intenzívebben kell továbbmennie azon a vonalon, amelyen eddig ment, mert magától nem vesztődik el a hidegháború, a hidegháborút a nyugati hatalmak elvesztették, ennek egész csomó objektív oka volt, de hogy ezek az objektív okok így hatottak, annak alapja a békemozgalom hatalmas ereje, a békemozgalom szakadatlan és szünet nélküli propagandája. Ennélfogva, ha most a Genf utáni helyzetet magát vesszük, amelyben nyilvánvaló, hogy a nemzetközi helyzet nagy megoldatlan problémái közül még egyet sem oldottak meg, ismét helytelen, végletes álláspont volna akár azt mondani, hogy minden rendben van, akár azt mondani, hogy semmit sem eredményezett a genfi értekezlet.

Lippman cikke, amelyről az előbb beszéltem, éppen abban kritizálja az Egyesült Államok politikáját, hogy a régi külpolitikát az új helyzetben is tovább folytatja. Nem változtatta meg az Egyesült Államok politikájának céljait, csak taktikailag lépett a fenyegetés helyébe a mosolygas, és Lippman nagyon helyesen mondja, hogy természetszerűleg nevetséges illúzió volna azt hinni, hogy azokat a célokat, amelyeket háborús fenyegetéssel nem lehetett elérni, mosolygással, kézfogással, vagy vállveregetéssel el lehetne intézni.

Nem akarok most a leszerelés kérdéséről részletesen beszélni. Ez ugyyszólván minden nap benne van az újságokban, ezeket az eseményeket önök követni tudják. A konkrét politikai ellentéteket, most megint eltekintve azoktól, amelyekről Genfben nem is volt szó, a kínai és ázsiai kérdésektől, három pontban lehetne összefoglalni.

Az egyik az amerikai külpolitikának az a célja, hogy egyesítse Németországot, és az egész egyesült Németországot bekapcsolja a nyugati államok katonai szövetségébe, és az Atlanti Szövetségbe.

A második pont, és ez az, ami minket magyarokat közvetlenül érdekel, és aminek a mi békemozgalmunkban szakadatlanul szerepet kell játszania, a népi demokráciák ugynevezett felszabadítása.

A harmadik pont a nemzetközi kommunizmus megfékezése.

Előkézni fognak, hogy Eisenhower genfi megnyitó beszédében a második pont csak epizódikusan szerepelt, és a viták további folyamán nem tértek ki rájuk. Ez azonban egyáltalán nem jelenti, hogy lekerültek a napirendről. Ha Dullesnek és másoknak a nyilatkozatait figyelembe vesszük, ha az amerikai sajtót egy kissé figyelemmel kísérjük, akkor látni fogjuk, hogy ez a második és harmadik pont egyáltalában nem került le a napirendről, sőt, nagyon érdekes, hogy bizonyos nem hivatalos szervezetek is foglalkoznak vele. Például az utóbbi hetekben folyt le a nemzetközi liberális mozgalmaknak egy nemzetközi értekezlete, amely a leghatározottabban állást foglalt mindkét pont mellett. Egyrészt hangsúlyozta, hogy komoly béke, komoly, konszolidált állapot nem lehet a világon addig, amíg a népi demokráciákban, - ahogyan ők mondani szokták - helyre nem állítják a nép akaratát, vagyis vissza nem csinálják az egész szocialista fejlődést, másrészt pedig ugyanez az ugynevezett liberális konferencia kimondotta, hogy a kapitalista államoknak kötelességük a demokrácia védelmében külön törvényeket hozni a kommunista pártok ellen, törvényen kívül kell helyezniük a kommunista pártokat.

Kedves Barátaim! Ha az ugynevezett liberális szövetség, amelynek diszelnőke Madariaga oxfordi professzor, ilyen állásponton áll, mit várnak akkor Mac Carthytól és Knowlandtól Amerikában, mit várnak a német fasisztáktól, a német fasizmus igen elevenen élő maradványaitól, amelyeknek egyik leghíresebb írója, Hans Grimm, nemrég egy könyvben egyenesen és nyíltan helyesnek nyilvánította Hitler egész külpolitikáját, eltekintve most már egyes taktikai hibáktól, amelyeket kritizál, s akitől függetlenül egy másik ilyen volt fasiszta ideológus, Ernst Jünger, állandó, örökérvényű világtörténeti problémának nyilvánítja a Kelet és Nyugat közötti gordiusi csomó kérdését, amelyet úgy, mint annakidején Nagy Sándornak - mondja - nekünk is csak karddal, vagyis háborúval lehet kettévágnunk.

Ilymódon látjuk, hogy Knowlandtól Madariagán keresztül Hans Grimmig és Jüngerig - és így van ez minden országban - igenis megvan az az áramlat, amely az amerikai külpolitika régi céljait, a mi esetünkben tehát a népi demokráciák felszámolását ma is változtatás nélkül hirdeti. Vagyis az amerikai külpolitika - ahogyan erre Lippman helyesen rámutatott, - nem tud belemenni abba, hogy a békét a második világháború által létrehozott statusquo alapján kössék meg.

Az amerikai külpolitika, amely Roosevelt halála után állandóan megtagadta a teheráni, jaltai és potsdami megegyezéseket, a háboru

tulajdonképeni befejezését és a békét, egyelőre csak azon az alapon tartotta elfogadhatónak, ha a Szovjetuniót visszaszorítják az 1939-es állapotba, vagyis szerinte a béke akkor lehetséges, ha a Szovjetunió és szövetségesei náboru nélkül lemondanak a második világháború összes eredményeiről. Mindaddig tehát, amíg az amerikai külpolitika ezt a követelést nem adja fel, amíg az Egyesült Államok külpolitikája be nem látja, hogy egyedül a második világháború teremtette statusquo lehet a koexistencia alapja, a különböző rendszerek békés együttműködésének alapja, a genfi megegyezés alapján létrejövő barátságos és baráti hangú formák csak formák maradnak, és a lényeges kérdések nem jutnak megoldásra.

Ha szabad ezt az én egyéni véleményemet nyilvánítanom, én nagyon kevésbé hiszem, hogy ezek a kérdések rövid időn belül megoldásra juthatnának, legalábbis - ezt mint minimális terminust mondanám - a jövő évben lefolyó amerikai elnökválasztások előtt. Amennyire ezt egy kívülállónak meg lehet itélnie, úgy látom, hogy Eisenhower és Dulles ma a következő politikát folytatják: a béke hangját, a békülékenység hangját hirdetni a kisemberek széles tömegei felé, hogy ezeket megnyerjék, másrészt el nem ismerni a statusquot, folytatni az antikommunista álláspontot azért, hogy a Mac Carthy, Knowland és mások mellett álló jobboldali fasiszta tömegek szavazatait szintén megkapják. Hogy mi lesz az amerikai választások után, arról természetesen ma nem érdemes beszélni. Mindenesetre azonban abban a sajátos helyzetben vagyunk, hogy formailag felszámolódott a hidegháború, hogy a hidegháborús uszításnak az a tónusa, amely Genf előtt volt, lényegesen enyhült, ugyanakkor a hidegháborús háborús célkitűzései - ismétlem, megint Európára vonatkozóan - Németország egyesítése az Atlanti Szövetségben belül, a népi demokráciák felszabadítása, a világkommunizmus kikapcsolása, változatlanul fennállanak.

Ebben az új típusú ideológiai és politikai harcban azonban a döntő fegyver a Szovjetunió rendkívül rugalmas és ugyanakkor rendkívül szilárd állásfoglalása. Ez látszott már Genfben is a német kérdés tárgyalásánál, és különös élességgel jött ki az utóbbi időben Adenauer moszkvai látogatása alkalmával. Adenauer felvetett egy egész csomó olyan kérdést, ami az amerikai álláspont győzelmét jelentette volna a szovjet álláspont felett. Nevezetesen azt, hogy a nyugatnémet állam és a Szovjetunió diplomáciai kapcsolatát meg kell előznie Németország egyesítése kérdésének, meg kell előznie bizonyos kérdések, mint a hadifogoly-kérdés elintézésének. Mindezekben a kérdésekben a német álláspont teljes vereséget szenvedett. Adenauer kénytelen felvenni a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval úgy, hogy minden előzetes feltétel kérdésében teljes vereséget szenvedett. A hadifogoly-kérdésben az oroszok rendkívül szellemesen azt az álláspontot képviselték, hogy csak a két Németországgal hajlandók tárgyalni erről a kérdéstről, mivel a hadifoglyok - tulajdonképen nem hadifoglyokról, hanem elítélt háborús bűnösökről van szó - mindkét ország területéről valók, és ezzel Adenauer arra kényszerült, hogy vagy lemond erről a követelésről, vagy pedig - amit eddig nem tett meg - diplomáciailag kénytelen együtt dolgozni a Német Demokratikus Köztársasággal.

Németország egyesítését illetően a tárgyalás szintén teljes eredménytelenséggel végződött, és azt lehetne mondani, hogy bizonyos felfrissítő nyíltsággal mondotta meg Hruscsov elvtárs egy beszélgetésben a maga véleményét. Azt mondotta - ezt talán még egyszerűbb lesz rövidíteni - hogy mindaddig, amíg az Atlanti Szövetség egy ellenünk irányuló szövetség, amely jelleg megnyilvánul abban, hogy a berlini tárgyalásokon Molotovnak azt a javaslatát, hogy a Szovjetunió belépjen az Atlanti Szövetségbe, visszautasították, mindaddig, amíg ez fennáll, mi nem vagyunk bolondok, hogy ellenségünket erősítsük azzal, hogy egy újabb állam hozzácsatlakozását lehetővé tegyük. Ezzel be van csapva az ajtó minden olyan illuzió előtt, mintha Németországot lehetne egyesíteni mindaddig, amíg Nyugat-Németország, illetőleg az egyesítendő Németország tekintetében nincs garancia arra, hogy nem lesz háborus eszköze az amerikai külpolitikának. Ezzel a német kérdésben világos helyzet teremődött.

A népi demokráciák kérdése, mint tudjuk, nem szerepelt annyira az előtérben, de még mindig fennáll mint probléma, és ez megint az önök megbeszélésének kérdése lesz. Elkerülhetetlen dolog, hogy a magyar békemozgalom ezzel a kérdéssel foglalkozzék és kifejezésre juttassa, hogy a magyar nép megrendíthetetlen szándéka, hogy a sajátmaga által teremtett kormányformát és életformát védeni akarja, hogy tehát ez ne csak kormánynyilatkozatokban nyilvánuljon meg, hanem a nép mindenféle irányu, mindenféle módon történő megnyilvánulásaiban is. Ez szerintem a magyar békemozgalomnak egyik igen fontos feladata, és ezért volt az, hogy még a genfi tárgyalásokat megelőzően a mi békemozgalmunk megbízásából - mint tudják - a helsinki nemzetközi összejövetelen erről a témáról ebben az irányban beszéltem a nemzetközi közvélemény előtt, és igyekeztem kifejezni a magyar népnek azt a rendíthetetlen akaratát, hogy a leghatározottabban nemet mondja mindenféle ilyen természetű felszólításra.

Ezzel - bocsássanak meg, ha egy kicsit hosszúra nyult - röviden próbáltam jellemezni azt a helyzetet, amely Genf után kialakult, és azt hiszem, nem szükséges részletes összefoglalás abban a tekintetben, hogy Genf eredményei és a Genf utáni helyzet semmiképp sem alkalmas arra, hogy akár optimista, akár pesszimista érveléssel passzivitásba menjünk, hanem ellenkezőleg, teljes mértékben igaz van nemzetközi mozgalmunk elnökének, Joliot-Curiének abban, hogy Genf után még nagyobb intenzitással kell folytania a békeagitációnak, hogy azt az eredményt, amelyet ott elértünk, megszilárdítsuk, hogy a béke biztosításának további biztosítékait szerezzük meg. Ennek a kérdésnek a részleteiről fognak önök a mai délutáni megbeszélésen tárgyalni, s ennek nem akarok elébe vágni.

Most csak egypár igazán rövid befejező megjegyzést szeretnék tenni. Az értelmiségi bizottság békemozgalmunk kongresszusán részletesen tárgyalta ezeket a kérdéseket, és különösen felhívta figyelmünket egyes nagyfontosságú kérdésekre, az egyéni, az egyes ember-től emberhez terjedő propaganda óriási jelentőségére. Felhívta figyelmünket arra, hogy nem lehet a békemozgalom feladatait sematizálni, hanem azt lehetne mondani, az értelmiség minden rétegében

szakmák szerint más problémákkal kapcsolatban, más propagandisztikus eszközökkel kell felvetni azokat a kérdéseket, amelyek az illető szakma problémáin keresztül a béke kérdésének sajátos, az embereket érdeklő feladatát jelentik. Ez azután szervezetileg azt jelenti - ezt régóta tudjuk, de vonjuk le ezt a következtetést - hogy a békemozgalom nem szervezet, hanem mozgalom, amelynek a többi tömegmozgalmakkal, szervezetekkel együtt, igen sokszor rajtuk keresztül kell a maga feladatait szolgálnia.

Végül - és itt visszatérnék arra, amit legelső pontként mondtam, az egyéni propaganda kérdésére - rendkívül fontos, döntő jelentőségű kérdés az értelmiségi munkában minden egyes értelmiséginek egyéni felelősségére apellálni. Azt hiszem, nem kell részleteznem, hogy a háboru és béke kérdésében ma már nem tartunk a XVIII. században, amikor a katonai szakértők zárt köre intézte a háborút, amihez a népesség széles rétegeinek semmi közük sem volt, hanem a háboru és a béke kérdései mind olyanok, hogy azt lehetne mondani, nincs az értelmiségnek olyan szakmája, amelynek a háboru kérdésében aktív vagy passzív szerepe ne lenne, kezdve attól, hogy hogyan fogják az atomfizika eredményeit felhasználni, folytatva azon, hogy a baktériumkutatásból gyógyítás lesz-e vagy háboru, és végezve azon, hogy az irodalomtörténet és a történet eredményeit a nép közvéleményébe így, vagy úgy visszük be. Nincs az értelmiségnek olyan része, amelynek ebben pozitív, vagy negatív szerep ne jutna, s ezért azt lehet mondani, a legszerényebb értelmiséginek is egyéni felelőssége van a háboru és béke kérdésében, és a mi békemozgalomunknak a tömegek és az emberek aktivizálása szempontjából egyik legfontosabb feladata szakmánként, területenként, különböző eszközökkel és módszerekkel megerősíteni ezt az egyéni felelősséget, felkelteni ennek érzését és apellálni érre az egyéni felelősségre.

Ha most már befejezésül áttérek a mi sajátos jelenlegi feladatainkra, akkor mindenekelőtt azt kell tudnunk, hogy mi itt az egyetemen az oktatást a legmagasabb szinten visszük végig. Mint az előbb mondtam, minden tudomány összefüggésben van a békével. Nálunk bizonyos szokássá vált az általános iskolákban is, a középiskolákban is, sőt az egyetemen is, hogy ezt az összefüggést elvontan elismerjük, és ennek azután az a következménye, hogy ha valamiről, a középkori egyetemekről, vagy a római jogról, vagy egyébről beszélünk, esengetéskor hozzáfűzünk három szót, vagy mondatot, hogy ez a kérdés a legszorosabb összefüggésben van a békével. Tudom, hogy bizonyos fokig karrikatura, amit mondok, de azt hiszem, önök közül mindenki találkozott már a maga praksziséban valamivel, ami nagyon hasonlít ehhez a karrikaturához.

Kedves Barátaim! Ilyenmódon kontrapropagandát csinálunk a békének, ilyen módon unalmassá tesszük a béke kérdését az értelmiség, az egyetemi hallgatók és az egyetemi tanárok előtt, és ezzel inkább ártunk, mint használunk a béke nagy ügyének. Ezzel szemben engedjék meg, hogy a saját prakszisomra hivatkozzam. Amikor én a modern filozófia történetével foglalkoztam, az irracionálisizmus történetének befejezéseken rájöttem arra, hogy annak a harcnak, amelyet az ész ellen Hitler az utcán folytatott, ellentámadását a békemozgalom teremtette meg, amennyiben az utcára vitte az emberiesség, az ész

védelmét. Ilymódon az én nagy könyvem az irracionális ellen éppen a béke ügyével való szerves kapcsolatot hozta ki történelmileg. Ne vegyék rossznéven, hogy saját példából indultam ki. Azt hiszem, nincs közöttünk olyan tudós, vagy tanár, aki ha igazán elmélyed a maga szakjának elméleti kérdéseibe, legyen az akár a nemzetközi jog, akár az agrártudomány, akár Magyarország története, ne bukkanna rá azokra a problémákra, amely tudományos és pedagógiai problémák a legszorosabb összefüggésben vannak a háború és béke kérdéseivel, és itt van az a pont, ahol az egyetemi oktatás előadásokban, szemináriumokban, konzultációkban, beszélgetésekben szakadatlan munkát folytathat a béke érdekében, a háború ellen, a mai eredmények felhasználásáért.

Az egyetem működése azonban nemcsak a legmagasabb szintű oktatás, hanem a nevelés is. Az egyetemről új oktatók, orvosok, jogászok, mérnökök stb. fognak kikerülni, azok az emberek, akik Magyarország jövőjéért vezetők rétegét teszik ki. Ebből a fiatal nemzedékből kell a négy év alatt az egyetemen valóságos békeharcosokat teremteni, olyanokat, akik most már saját szemükkel belülről, mint oktatók, írók, mérnökök, orvosok, stb. - kimerültek a területén - igazán fognak harcolni a békéért, harcolni fognak a maguk területének sajátos eszközével. A mi nevelésünknek arra kell irányulnia, hogy ez az új nemzedék akarja és tudja valóságosan megvédeni a békét.

Z Á R S Z Ó

Kedves Barátaim! Csak röviden foglalhatom össze a felszólalásokat.

Én csak egy pár dolgot szeretnék itt kiemelni, amelyeket igen nagy jelentőségűeknek tartok.

Igen fontosnak tartom például, ami ha jól tudom, Kádár elvtárs felszólalásában merült fel, a tudománytörténet kérdését. Ha a tudománytörténet nem pusztán a tényeknek, adatoknak száraz felsorolásából áll, hanem mint a haladás és a reakció, és ebben a tekintetben, mint a béke és a háború harca tárgyát tárgyaljuk, nincsen olyan tudomány, nem tudnánk állítani, még a matematikát is beleértve, amelynek történetéből a mi egyetemi hallgatóink, a mi fiatal tudósunk ne tanulhatná meg, hogyan kell a saját szakmai magasanbrendű képességét összefüggésbe hozni a társadalmi fejlődéssel, a békeharccal. Én tehát rendkívül hasznos és megiszívlelendő dolognak tartom ezt. Most már azt, hogy ezek a tudománytörténeti előadások a békemozgalom égése alatt folynak-e le vagy nem, meg kell mondani, tökéletesen mindegynek tartom. A békemozgalom mozgalom és nem szervezet, ezt nem lehet elégszer aláhuzni. A békemozgalomnak tulajdonképpen

az a feladata, hogy az ország valamennyi intézménye, valamennyi szervezete, ahol csak lehet, a békepropaganda hatása alatt álljon. Ennélfogva a legveszedelmesebbnek tartanám, ha nálunk a békemozgalomban egy ilyen szervezeti sovinizmus alakulna ki, hogy mindenáron mindent magunk akarunk végezni. Mi azt akarjuk elérni, hogy - ismétlem - a matematikai előadásoktól kezdve és a DISz gyűlésekkel végezve, ne legyen az egyetemen olyan dolog, ahol ez a kapcsolat meg nem található, amely nem a béke ügyét, a békére való nevelést szolgálja.

Ugyancsak idetartozik, amit ha jól tudom Gyenes elvtárs említett, a multtal, a fasiszta multtal való foglalkozás és bizonyos ilyen és más könyvek körüli ankétok megtartása. Ezt is nagyon szép és értékes proпозиciónak tartom, és azt javasolom, hogy délután ezekről a dolgokról vitatkozzunk.

Nem említették a felszólalók, és ezt az ankéttal kapcsolatban vetem fel, hogy az egyetemi oktatásban a nevelő hatás elérésének céljából a szemináriumok talán még fontosabbak, mint az előadások. Az előadásban a tanár természetesen előadja a maga nézeteit. A szemináriumban megszólaltatja a hallgatókat, rávezeti őket arra, hogy bizonyos problémákat így vagy úgy tudjanak megoldani. Nekem az a meggyőződés, és ismétlem arra kérem önöket, hogy ezzel a kérdéssel a maga szakmáján belül mindenki foglalkozzék, hogy mennyire lehet a szemináriumi vitákat hasznosítani ehhez, hogy a szakmát, a tudományt, legyen az akár filológia, akár gyógypedagógia, akármilyen tudomány, egy ilyen összefüggésbe hozzuk a béke kérdésével, naa egy rábíggyesztett formában - és ez a felszólalásokban általában véve nagyon értékes - hogy összefüggést teremtsünk a szakma és a békemozgalom között.

Idetartoznak a magyar tudósoknak külföldi utjairól szóló beszámolók. Ezek megvitatását ugyancsak ebben az irányban lehet felhasználni. Szóval egész csomó rendkívül érdekes kérdés merül fel és nagy bizalommal, érdeklődéssel várjuk, hogy majd a praktikus megbeszélés ezeket továbbfejleszti.

Ugyancsak helyesnek tartom, amit Szekeres elvtárs vetett fel, hogy tudniillik az előadásban a materialista világnézet kifejtése, ami minden tudományban egyaránt lehetséges, rendkívül alkalmas arra, hogy ebben az irányban segítséget és támaszpontot nyújtson nekünk. Itt megy át a tanítás kérdése a nevelés kérdésébe. Mielőtt erre rátérnék, csak röviden szeretném megmondani, hogy sajnálatraméltó ugyan, hogy az egyetemi nevelést illetően nincsenek még határozott irányelvek, de természetesen ez itt nem lehet megvitatni. A békemozgalom nem az a fórum, amely az egyetemnek előírásokat és utmutatásokat adhatna a nevelést illetően. Bizonyos nevelési elvek ebből is kibontakoznak, erről már a tudománytörténet nevelőhatását és mást illetően is beszélünk. És van egy dolog, amit nem lehet elégé hangsúlyoznunk, és ami a nevelés kérdésében mindenütt, de szerintem éppen az egyetemen rendkívül nagy jelentőségű. Ez alatt a tanárok és előadók egyéni példamutatását értem. Mindenki közülünk, aki pedagógus, tudja, hogy a jó tanárnak rendkívüli befolyása van a hallgatókra. Néha még mosolyogva beszélünk arról, hogy azt lehetne mondani, éppen a tehetséges és jófajta hallgatók egy-egy kiváló

tanárnak úgyszólván még a szólásmódját és a gesztusait is átveszik, annyira hatása alatt állnak. Hát hogyan lehetne az illető kiváló tanár magatartását, azt a visznyt, amelyben ő az élet nagy kérdéseivel áll, ahogyan ő az élet nagy kérdéseit, tehát a mi esetünkben a béke kérdését, mint egy univerzális kérdést összekapcsolja a maga tudományának művelésével, átadnia a maga hallgatóinak és ezen a réven rendkívül mély hatást gyakorolnia a maga hallgatóira. Az, hogy a nagy orvos milyen behatóan foglalkozik minden egyes beteggel, hogy a nagy történész hogyan mélyed el a történelem legkisebb tényeiben, és ezeket a tényeket hogyan hozza összefüggésbe a valóság nagy problémáival, stb. jelenti ezt a magatartást. Ezt minden tudományra nézve ki lehet mutatni. Itt nemcsak az eredményeket és a módszert lehet átadni, ami az oktatás kérdése, hanem igenis a magatartást is. Nekünk Magyarországon is számos ilyen példánk van, ha visszagondolok a régi időre, arra az időre, amelyet még mint fiatalabb ember átéltem. Gondoljanak az orvoskollégák Korányi professzor példamutatására. Százával és ezrével vannak nálunk orvosok anélkül, hogy tudósokká váltak volna, akikre hatott Korányi professzornak az a magatartása, ahogyan ő a betegségek mivoltát kutatta, és ahogyan ő minden egyes beteg meggyógyításához hozzáállt. Ez a magatartás száz meg száz, lehetne mondani ezer és ezer orvos magatartásának vált alapjává.

Nem lehet azt mondani, hogy a mi tudományunk és a mi egyetemünk szegény volna egyéniségekben és tudósokban. Az említett célt ezertintem minden O.M. rendelet és minden útbaigazítás nélkül mindenképpen a maga módján, a maga eszközeivel megvalósíthatja. Ha a tudós önmagában megvalósítja a tudományunk és a békeharcnak azt az egységét, amelyet egy Joliot-Curieben, egy Bernalban és másokban annyira tisztelünk és becsülünk, ha ezt megvalósítja a maga mindennapi életében és egész tudományos munkásságában, akkor meg vagyok róla győződve, hogy ezzel a példaadással a fiatal értelmiség százaira, ezreire és tízezreire hat, különösen, ha - és ezt hozzátenném, az egyik eddigi felszólalásban merült fel nagyon helyesen - az ifjúság szervezete, a DISZ ebben a tekintetben is támogatja a tanárok munkáját, ha ennek a példaadásnak a tenártól minden egyes hallgató egyéniségére való hatását nemcsak a tanár idézi elő, hanem ezt a DISZ a maga munkájával támogatja is.

Körülbelül ez volna a válaszom. Azt hiszem a kollégák és az elvtársak látják, hogy úgyszólván az összes hozzászólásokkal lényegében egyetérttek, és ha a ma délelőtti összejövetelünket lezárjuk, abban a reményben zárjuk le, hogy a délutáni praktikus megbeszélésünk további konkretizálása és kiépitése lesz annak, amit most délelőtt megtárgyaltunk.